

Petrenko H. O.,
 orcid.org/0000-0002-5233-4219

MUSICAL EDUCATION IN THE SEMINARIES OF TEACHERS IN THE SOUTH OF UKRAINE IN THE SECOND PART OF THE 19 – EARLY 20 CENTURY (ON THE EXAMPLE OF KHERSON SEMINARY OF TEACHERS)

The article analyzes the problem of music education of future teachers in the South of Ukraine in the second half of XIX – early XX century, reveals the prerequisites and history of teachers' seminaries. It is noted that the main task of these institutions was to fill the shortage of teachers for secondary education. The list of documents regulating their activity is given.

The degree of research of the problem with an emphasis on the work of scientists who developed the transformation and development of music education is analyzed (I. Aveskulova, S. Volkova, T. Gryzoglazova, T. Grishchenko, V. Gurina, M. Dpnilyuk, A. Zhelan, L. Koval, G. Padalka, O. Rostovsky, L. Sbitneva and others).

Attention is paid to how the reforms of the 60-70s of the XIX century of the Russian Empire in the field of education affected the peculiarities of the formation and development of the educational system of southern Ukraine, in particular Kherson province (emergence of pedagogical courses in Kherson and Yelisavetgrad, annual teachers' congresses).

The peculiarities of the life of pupils of teacher's seminaries, the daily routine on holidays and weekdays, the attitude to teaching music and singing in institutions of this type, the peculiarities of teaching music in women's seminaries are highlighted.

It is determined that great importance was attached to music education. In addition to traditional singing for almost all educational institutions, music (violin playing) was also studied, and it was noted that this subject is extremely important for the education of real teachers. To demonstrate their own musical achievements in teachers' seminaries, reporting open events were held: concerts, musical and literary evenings, etc. However, it is noted that due to the lack of material support in the form of musical instruments, the study of music was not in-depth and systematic.

It is concluded that the main task of teachers' seminaries at the end of the XIX century was to train teachers for primary schools. The archival data used in the article testify to the fact that educational institutions pay considerable attention to the issue of aesthetic development of the younger generation and the spiritual formation of a harmonious personality, in which music education is undoubtedly of special importance.

Key words: South of Ukraine, teacher's seminary, teacher training courses, music education.

Дата надходження статті: 05.05 2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Чумак Л. В.

УДК 373.2.011.3-51:378.046-021.68 (477)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi49.285>

Швед Г. В.*,
 orcid.org/0000-0002-7931-885X

**ШКОЛА ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ
 ЯК ФОРМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
 ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УРСР (ІІ ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

Статтю присвячено висвітленню історико-педагогічного аспекту особливостей роботи шкіл передового педагогічного досвіду для педагогічних працівників дошкільних закладів УРСР у ІІ половині ХХ століття.

---

*© Швед Г. В.

У ході дослідження було встановлено, що перша спроба організувати обмін таким досвідом відбулася у 1948 році під час обласної конференції педагогічних працівників дошкільця. Виявлено, що з 60-х років ХХ століття узагальнення й розповсюдження кращого педагогічного досвіду роботи дитячих садків або окремих вихователів – одна з найпоширеніших форм підвищення кваліфікації.

Розглянуто та схарактеризовано зміст документів, які регламентували організацію та напрями роботи школи передового педагогічного досвіду, зокрема її мету, завдання, особливості організації та зміст роботи.

Встановлено, що школи передового педагогічного досвіду працювали на базі опорних дошкільних закладів, які було створено з метою впровадження у практику роботи досягнень у галузі дошкільної педагогіки, а також для підвищення кваліфікації педагогічних працівників і проведення експериментальної роботи. Визначено категорії педагогічних працівників та особливості організації роботи шкіл передового педагогічного досвіду для них. Окреслено коло питань, які розглядалися, форми навчально-методичної роботи та особливості комплектації таких шкіл. Детально описано етапи вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду.

Висвітлено роль шкіл передового педагогічного досвіду в удосконаленні професійних знань педагогічних працівників дошкільних установ зазначеного хронологічного періоду, а також особливості керівництва ними з боку кабінетів дошкільного виховання обласних інститутів підвищення кваліфікації вчителів.

Ключові слова: форма підвищення кваліфікації, школа передового педагогічного досвіду, педагогічні працівники дошкільних закладів.

Постановка проблеми. Питання підвищення фахового рівня педагогічних працівників дошкільних закладів завжди перебуває в центрі уваги, оскільки вирішення його впливає на якість виконання ними посадових обов'язків, зокрема на якість дошкільної освіти. Невід'ємною складовою професійного зростання педагогів є відвідування різноманітних заходів із підвищення кваліфікації для вивчення й упровадження освітніх інновацій, які з'являються в ході розвитку суспільства та відповідають світовим тенденціям, зокрема у галузі дошкільця. У ході розвитку інновації перетворюються на досвід, який упроваджується в педагогічну практику, а в подальшому розглядається крізь історико-педагогічну призму науковцями з метою виявлення та всебічного дослідження кращих здобутків.

Аналіз досліджень. Аналіз педагогічної преси та нормативно-правового забезпечення дає підстави вважати, що найбільш поширеною формою підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільних закладів від 60-х років ХХ століття можна назвати узагальнення й розповсюдження кращого педагогічного досвіду роботи.

Проблеми вивчення передового досвіду в освітній галузі висвітлювалися у працях Ю. Бабанського, К. Бондаря, М. Красовицького, Т. Поніманської та інших учених. Слід зазначити, що у галузі дошкільної освіти це питання висвітлено недостатньо. Тому **метою статті** є висвітлення особливостей школи передового педагогічного досвіду як форми підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільних закладів УРСР у II половині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Дослідження педагогічної преси дає підстави стверджувати, що передумови виникнення шкіл передового педагогічного досвіду сягають у 1948 рік, коли під час обласної конференції було заслухано 17 доповідей з досвіду виховної роботи у дитячих садках. Доповіді мали характер звіту, охоплювали велику кількість питань, відзначалися недосконалим аналізом матеріалів, проте, незважаючи на це, стали важливим кроком у цьому напрямку. Робота з вивчення та узагальнення кращого педагогічного досвіду продовжилася в 1950 році під час підготовки та організації перших «Педагогічних читань», присвячених дослідженню актуальних питань дошкільного виховання [12, с. 273].

25 лютого 1964 р. колегією Міністерства освіти УРСР було затверджено «Положення про школи передового педагогічного досвіду української РСР», згідно якого, школи передового педагогічного досвіду визначалися однією з форм підвищення кваліфікації вчителів і керівників шкіл та поширення кращого педагогічного досвіду [7, с. 11]. Хоча в даному Положенні не було чіткої вказівки щодо педагогічних працівників дошкільних закладів, але саме з цього часу спостерігаємо активне створення шкіл передового педагогічного досвіду серед працівників дошкільних закладів.

Базою для вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду були опорні дитячі садки – укомплектовані кваліфікованими і досвідченими педагогічними кадрами заклади, які користувались авторитетом серед дошкільних працівників області. Вперше цей досвід було вивчено у Харківській області, схвалено колегією Міністерства освіти УРСР та рекомендовано для широкого впровадження. Усі опорні дошкільні заклади мали відповідну навчально-матеріальну базу, забезпечення педагогічними посібниками та методичною літературою. Педагогічні колективи таких закладів досягли високого рівня навчання і виховання дітей, творчо застосовували на практиці передові методи і прийоми [6; 9].

З метою поширення та впровадження в практику найкращих досягнень педагогіки у практиці роботи опорних дошкільних закладів здійснювалося вивчення системи роботи одного-двох вихователів з окремих питань. Створювалися групи передового досвіду для опрацювання конкретних питань навчання і виховання дітей переддошкільного і дошкільного віку. При плануванні роботи таких груп урахувалися актуальні на той час проблеми дошкільної педагогіки. У цих групах слухачі не лише ознайомлювалися з окремими прийомами виховання з досвіду досвідченого педагога, а й глибоко вивчали всю систему його роботи.

У 1964–1965 навчальному році вихователі дитячих садків Харківської області розглядали питання наступності у вихованні дітей раннього, дошкільного і шкільного віку, розвитку творчих здібностей дітей, організації ігрової діяльності в дошкільних закладах та питання навчання дітей іноземної мови [4, с. 9]. У школах передового досвіду вивчалися також питання формування початкових математичних понять, розвитку рідної мови, ознайомлення з природою, фізичного виховання, контролю та керівництва навчально-виховною роботою в дошкільних закладах Чернівецької, Вінницької, Одеської, Київської, Кіровоградської, Дніпропетровської областей та м. Севастополя [1, с. 47].

Методисти Полтавського обласного інституту вдосконалення вчителів, інспектори, керівники дошкільних закладів організовували вивчення та впровадження передового досвіду за допомогою різноманітних форм усної, письмової та наочної пропаганди. Усна пропаганда здійснювалася у вигляді доповідей чи лекцій методистів та досвідчених вихователів. Письмова пропаганда передбачала ознайомлення з рукописами доповідей, конспектів занять, методичних розробок, короткого опису досвіду кращих вихователів у стінних газетах, методичних збірниках, на стендах кабінету дошкільного виховання інституту вдосконалення кваліфікації вчителів. З матеріалами кращого досвіду можна було ознайомитися на міських та обласних педагогічних виставках, в обласній та республіканській пресі. Наочна пропаганда здійснювалася у вигляді виставок у методичних кутках, проведення відкритих показів педагогічних здобутків вихователями і методистами, взаємовідвідування занять, організації семінарів-практикумів тощо [5, с. 27].

У подальших публікаціях 70-х років згадується про організацію шкіл передового педагогічного досвіду для медичних сестер, які вивчали систему роботи з дітьми раннього віку й вміння організовувати виховну роботу за програмою. У роботі кабінету дошкільного виховання Київського міського інституту вдосконалення вчителів сформувався певна система вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду роботи медичних сестер, а саме: складався план, у якому визначалася тема і засоби

її вивчення. План містив кілька розділів, наприклад: «Підготовча робота», «Спостереження за роботою медичної сестри», «Збирання ілюстративного та дидактичного матеріалів», «Узагальнення спостережень і матеріалів», «Поширення узагальненого досвіду», кожен з яких містив перелік конкретних заходів для досягнення завдання [3, с. 27].

У 1977 році було прийнято Положення про школу передового педагогічного досвіду конкретно для дошкільних працівників. Згідно з цим Положенням, така школа створювалася для більш ґрунтовного засвоєння і поширення передового педагогічного досвіду серед працівників дошкільних закладів. У ній вивчали систему роботи педагога або окремі прийоми, методи чи форми роботи з дітьми, а також наслідки запозичення передового досвіду слухачами школи. До складу слухачів зараховували педагогічних працівників, які потребували підвищення кваліфікації. У процесі навчання застосовувалися різноманітні форми роботи: лекції методистів, науковців, викладачів з актуальних проблем дошкільного виховання; аналіз результатів дитячої діяльності; виконання індивідуальних завдань; проведення практичних занять; організація диспутів тощо [2, с. 60].

Невдовзі рішенням колеґії Міністерства освіти Української РСР від 24 лютого 1977 року було схвалено перспективний план вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду в освітніх закладах на 1977–1980 рр. Серед пріоритетних завдань щодо удосконалення суспільного дошкільного виховання увагу Республіканського учбово-методичного кабінету дошкільного виховання та Черкаського, Ворошиловградського, Сумського, Севастопольського обласних інститутів удосконалення вчителів було звернено на підготовку дітей до школи. Роботу щодо збагачення змісту ігрової діяльності дітей було доручено Республіканському кабінету ігор та іграшок, Київському міському й Дніпропетровському обласному інституту удосконалення кваліфікації вчителів. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку вивчали Чернігівський обласний інститут удосконалення вчителів та Київський міський інститут [8].

В. Сазонтова, методист Республіканського учбово-методичного кабінету дошкільного виховання Міністерства освіти УРСР, визначила послідовність у вивченні й узагальненні передового педагогічного досвіду, що складає ряд обов'язкових етапів.

На першому з цих етапів виокремлювали кращий досвід педагогів-практиків, складали тематику досліджень, визначали успіхи та труднощі в діяльності окремих вихователів. Було визначено, щоб відділи народної освіти і методичні кабінети працювали над розв'язанням широкої проблеми, а практичні методисти – над її частиною. Другим етапом було ознайомлення та опрацювання наявної педагогічної літератури, складання плану поглибленої роботи над питанням. Головним етапом було планове нагромадження фактичного матеріалу, потрібного для аргументації висновків. Виділені при цьому елементи передового досвіду оцінювались з огляду на їх педагогічну ефективність. Заключним етапом у вивченні передового досвіду було оформлення його результатів. Це план і детальний облік роботи, розширені конспекти й записи усіх видів діяльності. Результати оформлювались у вигляді фотомонтажів, альбомів, навчальних посібників, доповідей, статей або монографічного опису роботи дошкільного закладу в цілому. Після вивчення й узагальнення індивідуального або колективного педагогічного досвіду відбувалося його розповсюдження в усній, письмовій та наочній формах. Поширення та впровадження передового педагогічного досвіду відбувалося через методичні об'єднання, семінари, школи передового педагогічного досвіду, науково-практичні конференції, педагогічні читання, епізодичні, пересувні й постійно діючі виставки. Узагальнені й описані матеріали з досвіду педагогічних працівників зберігалися в педагогічному кабінеті дошкільного закладу й систематизувалися за розділами програми та методичних настанов щодо виховання дітей [11, с. 24].

Рішенням колегії Міністерства освіти УРСР «Про удосконалення системи вивчення і поширення передового педагогічного досвіду» від 23 листопада 1987 р. були затверджені оновлені рекомендації про порядок вивчення та розповсюдження досвіду, а також організована Центральна картотека передового педагогічного досвіду УРСР, яка містила матеріали про новаторський передовий педагогічний досвід, зокрема й працівників дошкільних закладів. З метою ознайомлення з передовим досвідом було запропоновано внести зміни до програм перепідготовки педагогічних працівників, зокрема вихователів дошкільних закладів [10].

Висновки. Дослідивши особливості школи передового педагогічного досвіду як форми підвищення кваліфікації та вплив її на вдосконалення професійних якостей педагогічних працівників дошкільних закладів, можемо констатувати ефективність використання такої форми навчання. Відвідування таких шкіл впливало на удосконалення результатів освітньої роботи педагогів. Поряд із цим існували й недоліки, серед яких: одноманітність форм роботи зі слухачами, надмірна кількість методичних заходів, нечітко визначений зміст роботи, плінність складу слухачів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у проведенні більш детального аналізу форм, змісту і напрямів роботи шкіл передового педагогічного досвіду для педагогічних працівників дошкільних закладів України з виділенням позитивних надбань.

Список використаних джерел:

1. Абрамова Л., Бурова Л., Крушинська В. Опорні дитячі садки та школи передового педагогічного досвіду. *Дошкільне виховання*. 1969. № 1. С. 47–48.
2. Венжик Л. Ф., Таранова Є. А. Довідник дошкільного працівника (керівні матеріали). Київ: Радянська школа, 1980. 399 с.
3. Кремсал Л. Робота опорних дитячих садків та шкіл передового досвіду. *Дошкільне виховання*. 1974. № 10. С. 27–31.
4. Кунько Т. Зміст і форми методичної роботи з медичними сестрами. *Дошкільне виховання*. 1974. № 1. С. 7–10.
5. Маєвська Я. О., Чепурний Г. А. Керівництво роботою по узагальненню і поширенню передового досвіду. *Дошкільне виховання*. 1970. № 9. С. 23–27.
6. Махова Н., Нечаєва М. Опорний дитячий садок – база для вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду. *Дошкільне виховання*. 1965. № 10. С. 18–23.
7. Положення про школи передового педагогічного досвіду УРСР. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР*. 1964. № 6. С. 11–12.
8. Про перспективний план вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. 1977. № 10. С. 3–14.
9. Про роботу опорних дошкільних закладів Харківської області. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. 1965. № 15. С. 16–20.
10. Про удосконалення системи вивчення і поширення передового педагогічного досвіду. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. 1988. № 1. С. 3–18.
11. Сазонтова В. Досягнення майстрів – у широку практику. *Дошкільне виховання*. 1978. № 3. С. 24–25.
12. Швед Г. В. Становлення післядипломної освіти педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України (50-ті роки ХХ століття). *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. Вип. 47. С. 270–275.*

References:

1. Abramova, L., Burova, L., & Krushynska, V. (1969). Oporni dytiachi sadky ta shkoly peredovoho pedahohichnoho dosvidu [Supporting kindergartens and schools of advanced pedagogical experience]. *Doshkilne vykhovannia*, 1, 47–48 [in Ukrainian].

2. Venzhyk, L. F., & Taranova, Ye. A. (1980). *Dovidnyk doshkilnoho pratsivnyka (kerivni materialy)* [Handbook of preschool worker (guidance materials)]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
3. Kremsal, L. (1974). Robota opornykh dytiachykh sadkiv ta shkil peredovoho dosvidu [The work of supporting kindergartens and schools of advanced experience]. *Doshkilne vykhovannia*, 10, 27–31 [in Ukrainian].
4. Kunko, T. (1974). Zmist i formy metodychnoi roboty z medychnymy sestramy [Content and forms of methodical work with nurses]. *Doshkilne vykhovannia*, 1, 7–10 [in Ukrainian].
5. Maievska, Ya. O., & Chepurnyi, H. A. (1970). Kerivnytstvo robotoiu po uzahalnenniu i poshyrenniu peredovoho dosvidu [Management of work on generalization and dissemination of advanced experience]. *Doshkilne vykhovannia*, 9, 23–27 [in Ukrainian].
6. Makhova, N., & Nechaieva, M. (1965). Oporny dytiachyi sadok – baza dlia vyvchennia i vprovadzhenia peredovoho pedahohichnoho dosvidu [Supporting kindergarten is a base for the study and implementation of advanced pedagogical experience]. *Doshkilne vykhovannia*, 10, 18–23 [in Ukrainian].
7. Polozhennia pro shkoly peredovoho pedahohichnoho dosvidu URSR [Regulation on schools of advanced pedagogical experience of the Ukrainian SSR]. (1964). *Zbirnyk nakaziv ta instruktsii Ministerstva osvity Ukrainiskoi RSR*, 6, 11–12 [in Ukrainian].
8. Pro perspektyvnyi plan vyvchennia, uzahalnennia i poshyrennia peredovoho pedahohichnoho dosvidu [About the perspective plan of studying, generalization and dissemination of the advanced pedagogical experience]. (1977). *Zbirnyk nakaziv ta instruktsii Ministerstva osvity Ukrainiskoi RSR*, 10, 3–14 [in Ukrainian].
9. Pro robotu opornykh doshkilnykh zakladiv Kharkivskoi oblasti [About work of supporting preschool institutions of the Kharkiv region]. (1965). *Zbirnyk nakaziv ta instruktsii Ministerstva osvity Ukrainiskoi RSR*, 15, 16–20 [in Ukrainian].
10. Pro udoskonalennia systemy vyvchennia i poshyrennia peredovoho pedahohichnoho dosvidu [About improving the system of study and distribution of the advanced pedagogical experience]. (1988). *Zbirnyk nakaziv ta instruktsii Ministerstva osvity Ukrainiskoi RSR*, 1, 3–18 [in Ukrainian].
11. Sazontova, V. (1978). Dosiahnennia maistriv – u shyroku praktyku [Achievements of masters in wide practice]. *Doshkilne vykhovannia*, 3, 24–25 [in Ukrainian].
12. Shved, H. V. (2021). Stanovlennia pisladyplomnoi osvity pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv doshkilnoi osvity Ukrainy (50-ti roky XX stolittia) [Postgraduate education development of pedagogical workers in preschool education institutions of Ukraine (50s of the XX century)]. *Pedahohichnyi almanakh*, 47, 270–275 [in Ukrainian].

Shved H. V.,

orcid.org/0000-0002-7931-885X

SCHOOL OF ADVANCED PEDAGOGICAL EXPERIENCE AS A FORM OF ADVANCED TRAINING OF PEDAGOGICAL STAFF OF PRESCHOOL INSTITUTIONS OF THE USSR (THE SECOND HALF OF THE XXTH CENTURY)

The article is devoted to the coverage of the historical and pedagogical aspect of the peculiarities of work of schools of advanced pedagogical experience for pedagogical staff of preschool institutions of the USSR in the second half of the XXth century.

The author has established that the first attempts to organize the exchange of experiences took place in 1948 during the regional conference of preschool teachers. It was found that since the 60s of the XXth century, the generalization and dissemination of the best pedagogical experience of kindergartens or individual educators is one of the most common forms of professional development of preschool personnel.

The content of documents that regulated the organization and directions of the school of advanced pedagogical experience, in particular the purpose, tasks, features of the organization and the content of work are considered and characterized.

It was established that the schools of advanced pedagogical experience worked on the basis of support preschool institutions, which were established in order to implement in practice the achievements in the field of preschool pedagogy, as well as to improve the skills of teachers and conduct experimental work. The categories of pedagogical personnel and features of the organization of work of schools of advanced pedagogical experience are defined. The range of issues that had been

considered, the forms of educational and methodical work and the peculiarities of the staffing of such schools are outlined. The author describes in detail stages the studying and generalization of the advanced pedagogical experience.

The role of schools of advanced pedagogical experience for improving the professional knowledge of pedagogical staff of preschool institutions of the specified chronological period, and the specific characteristics of management from departments of preschools of regional institutes of teacher training are highlighted. The positive impact and shortcomings of this form of professional development are indicated.

Key words: form of advanced training, school of advanced pedagogical experience, pedagogical staff of preschool educational institutions.

Дата надходження статті: 30.04.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.